

פרק ב בהושע פסוקים ד-ז

מים ראשונים: בדברינו [הפטרות השבוע – הושע פרק ב](#), בפרשה זו בשנה האחרת, דלגנו על פסוקים ד-ז ומדרישהם, הן בשל קוצר הדף והן אולי בשל קוצר רוח ועבודה קשה לשמוע תוכחות קשות אלה והרצון להישאר בנימה חיובית (פחות או יותר, מה שקצת קשה אצל הושע). הבטחנו להביא בהזדמנות קרובה, בדף מיוחד, את הדרשות על פסוקים ד-ז בפרק ב והבטחות צריך לקיים. בכך סיימנו אך לא השלמנו את דרשת הפטרות השבת שיש לדון ולדרוש בה עוד הרבה. והקוראים מוזמנים לעיין בשני הדפים כאחד ולהוסיף ולדרוש כהנה וכהנה שהרי המדרש הוא מים שאין להם סוף.

ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפוניה מבין שדיה: פן אפשיטנה ערמה והצגתיה פיוס הולדה ושמתיה כמדבר ושתה פארץ ציה והמתיה בצמא: ואת בניה לא ארחם כי בני זנונים המה: כי זנתה אמם הבישה הורתם כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושאוי: (הושע פרק ב, פסוקים ד-ז).¹

מסכת פסחים דף פז עמוד א²

"תחילת דבר ה' בהושע" - וכי בהושע דבר תחילה? והלא ממשה עד הושע כמה נביאים! אמר רבי יוחנן: תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק, ואלו הן: הושע, ישעיה, עמוס, ומיכה.³ אמר לו הקב"ה להושע: בניך חטאו. והיה לו לומר: בניך הם, בני חנוניך הם, בני אברהם יצחק ויעקב, גלגל רחמך עליהן.⁴ לא דיו שלא אמר כך, אלא אמר לפניו: ריבונו של עולם, כל העולם שלך הוא - העבירים באומה אחרת.⁵ אמר הקב"ה: מה אעשה לזקן זה? אומר לו: לך וקח אשה זונה והוליד לך בניס זנונים, ואחר כך אומר

¹ פרק ב בהושע פותח בשלושה פסוקי נחמה אשר נותנים מענה של תקווה לפתיחת הספר הקשה בפרק א ואולי בעצם שייכים אלו מבחינה עניינית. פרק א מסתיים במילים הקשות: "כי אתם לא עמי ואני לא אהיה לכם" (השווה עם לשון הגאולה של משה: "אהיה אשר אהיה") ואז בא פרק ב ופותח בפסוקים הנפלאים: "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי: ונקצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל: אמרו לאחיכם עמי ולאחותיכם רחמה". פתיחת פרק ב כאילו עונה לסיום פרק א. אך כעת באים פסוקים ד-ז של פרק ב, שהם אולי מהקשים שבכל ספרי הנביאים, והופכים חזרה את הגלגל. ועליהם, עם כל הקושי, נבקש לדרוש הפעם.

² הקשר לגמרא בפסחים היא המשנה בראש פרק שמיני של המסכת, הדנה באישה שרוצה להימנות על קרבן הפסח של בית אביה או של בית בעלה (בית חמיה): "האשה בזמן שהיא בבית בעלה, שחט עליה בעלה ושחט עליה אביה - תאכל משל בעלה. הלכה רגל ראשון לעשות בבית אביה, שחט עליה אביה ושחט עליה בעלה - תאכל במקום שהיא רוצה". והגמרא שם מזכירה אגב דיון זה את הפסוק בהושע: "והיה ביום ההוא נאם ה' תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי". ראה שוב בדברינו [הפטרות השבוע – הושע פרק ב](#) שם הסברנו עניין זה בהרחבה. וכדרכה של הגמרא, כיוון שהוזכר פסוק מהושע, הרי לנו סיבה טובה לגלוש למדרשים על הושע.

³ כפשוטו: "תחילת דבר ה' בהושע", היינו, אלה דברי ה' הראשונים להושע, זו תחילת נבואתו. אבל חז"ל למדו מכאן על זמנו, שחי בכל תקופת המלכים האלה וקדם לכל שאר הנביאים. ראה המשך הגמרא בפסחים שם: "אמר ר' יוחנן: 'אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, שאין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו', היינו, שהושע ניבא בתקופת כל ארבעה מלכים אלה וליווה את כל אחד מהם לבית עולמו ואי לכך אף קדם לישיעה. אמנם, בסדר ספרי הנביאים, נמשך הושע לתוך תרי עשר, כפי שהגמרא במסכת בבא בתרא יד ע"ב מסדרת ודנה: "תנו רבנן: סדרן של נביאים: יהושע ושופטים, שמואל ומלכים, ירמיה ויחזקאל, ישעיה ושנים עשר. מכדי הושע קדים, דכתיב: תחילת דבר ה' בהושע ... וליקדמיה להושע ברישא! כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי, וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו, חשיב ליה בהדיהו". ולעניין מקומו וזמנו של ספר הושע, ראה הקדמה בפירוש דעת מקרא ואכמ"ל.

⁴ בנוסחאות אחרות: "בני בחוניך" כמו "בני בחוני" בהמשך הגמרא להלן. ראה פירוש רד"ק כאן, אליהו זוטא פרשה ח וילקוט שמעוני תורה רמז תרסה, ישעיהו והושע כאן, המצטטים גמרא זו ונוקטים בלשון "בני בחוניך" במקום "בני חנוניך". הביטוי "בני בחוניך" מופיע גם בויקרא רבה לד יד בסיפור על גרושתו של ר' יוסי הגלילי: "... באותה שעה הגביה ר' תנחומא פניו לשמים ואמר: ומה אם בשר ודם אכזרי ואין עליו מזונות, כיון שראה אותה ערומה ובצרה גדולה נתמלא עליה רחמים ונתן לה, אנו שאנו בניך בני בחוניך, בני אברהם יצחק ויעקב, ומזונותינו עליך, על אחת כמה וכמה. באותה שעה ירדו גשמים ונתרווח העולם". ראה סיפור זה בדברינו על [מצוות צדקה](#) בפרשת בהר. נראה ש"בחוניך" ו"חנוניך" היא לשון דומה אבל גם שונה: "בני חנוניך" – בנייהם של האבות שחונת אותם ושמצאו חן בעיניך. "בני בחוניך" – בנייהם של האבות שבחנת אותם ומצאת את לבבם נאמן ושלם אליך.

⁵ ההשוואה עם משה בחטא העגל היא ברורה. שם הקב"ה מציע: "הרף ממני ואשמידם ואעשה אותך לגוי גדול" ומשה עומד בפרץ ומבקש פיוסם על עם ישראל ומזכיר את האבות. ראה כל המדרשים על הפסוקים בחטא העגל "ועתה הניחה לי", "הרף ממני ואשמידם" ועוד. וכן הפסוק בתהלים קו כג: "ויאמר להשמידם לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית" וכל המדרשים על פסוק זה. ואילו כאן, הושע מציע לקב"ה שיחליף את עם ישראל באומה אחרת. ראה דברים רבה ב י: "אמר לו הקב"ה: ... חייד, עד שלא תקראני אני אענה אתכם ... שאין לי אומה אחרת אלא אתם". ובאופן דומה אך שונה בשיר השירים רבה א על הפסוק "הנך יפה דודי" שהוא יכול אך בחר בישראל. אבל להושע אין בעיות להחליף את עם ישראל באומה אחרת! ראה הסיפור ההיסטורי על הרצל שאחת מהצעותיו לפתירת "הבעיה היהודית" הייתה לנצר את כל היהודים "ולמסור" אותם לאפיפיור, אבל הוא אישית לא יתנצר ויישאר היהודי האחרון. ראה ספרו של עמוס אילון הרצל עמ' 135, עם עובד 2010 וכן [הערך הרצל](#) בוויקיפדיה.

לו שלחה מעל פניך. אם הוא יכול לשלוח - אף אני אשלח את ישראל. שנאמר: "ויאמר ה' אל הושע לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים", וכתוב וילך ויקח את גמר בת דבלים ...⁶ לאחר שנולדו לו שני בנים ובת אחת,⁷ אמר לו הקב"ה להושע: לא היה לך ללמוד ממשה רבך, שכיון שדברתי עמו - פירש מן האשה, אף אתה בדול עצמך ממנה. אמר לו: ריבונו של עולם, יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה! אמר ליה הקב"ה: ומה אתה, שאשתך זונה ובניך [בני] זנונים, ואין אתה יודע אם שלך הן אם של אחרים הן - כך. ישראל, שהן בני, בני בחוני, בני אברהם יצחק ויעקב, אחד מארבעה קנייני שקניתי בעולמי ... ואתה אמרת העבירם באומה אחרת!⁸ כיון שידע שחטא, עמד לבקש רחמים על עצמו. אמר לו הקב"ה: עד שאתה מבקש רחמים על עצמך - בקש רחמים על ישראל, שגזרתי עליהם שלוש גזירות בעבורך. עמד וביקש רחמים וביטל גזירה, והתחיל לברכן, שנאמר: "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ... כי גדול יום זרעאל" (הושע ב א-ב), "וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רוחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה" (הושע ב כה).⁹

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כב פסוק כ

"וגר לא תונה". שתי אונאות בדבר, אחת אונאת ממון ואחת אונאת דברים. "ולא תלחצנו", שתי לחיצות בדבר, אחת לחיצת ממון ואחת לחיצת דברים. "כי גרים הייתם בארץ מצרים" - אמר להן: אם תופסין אתם אותנו לשום גר, תופס אני אתכם על שום כי גרים הייתם בארץ מצרים. וכן הוא אומר: "פן אפשיטנה ערומה והצגתיה כיום היוולדה" (הושע ב ה).¹⁰

שמות רבה פרשה מו סימן ד

"ועתה ה' אבינו אתה" (ישעיהו סד ז). זהו שכתוב: "ה' בצר פקדונך" (ישעיהו כו טז) - כיון שהם נכנסים לצרה, הם מבקשים אותך.¹¹ משל לסַקְלִיטוּס¹² שהיו לו בנים. נדבקו לבני אדם רעים ויצאו לתרבות רעה. הפשיטן והשליכן. כיון שראו עצמם בצרה, בקשו מבני אדם גדולים שיבקשו עליהם רחמים. אמר להם אביהם: על מה אתם מבקשים? אמרו לו: על בניך שתתרחצו להם. אמר: אינם בני ואיני מכירם, זנתה אמם וילדה אותם. אמר

⁶ ביקורות רבות יש לנו על נביאי ישראל המחמירים עם עם ישראל. החל ממשה: והם לא יאמינו לי, ארבעה דברים גזר משה ובאו נביאים ובטלו (תענית כד ע"א), חטא מי מריבה ועוד. (ראה דברינו [כשמשה כועס](#) בפרשת שמני), דרך קנאות פנחס וקנאות אליהו (ראה דברינו [בנושא זה](#) בפרשת פנחס, ועל אליהו גם להלן), הביקורת על ישעיהו והעונש שנכוהו על שאמר: "בתוך עם טמא שפתיים אני יושב" ואולי יותר מכולן, הדרשות על הפסוק ביחזקאל יג ד: "כשעלים בקרבות נביאך ישראל ה' (רות רבה ורבים אחרים). אך נראה שהביקורת על הושע במדרש: "מה אעשה לזקן זה"? ובמקרא עצמו בעצם הציווי שיישא אשת זנונים, היא הקשה מכולן. ראה שוב דברי הגמרא בפסחים שהבאנו בהערה 3 לעיל על הושע שקיפח ארבעה מלכים בימי חייו: "אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה, שאין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו". ראה אבות דרבי נתן נוסח ב פרק כב: "ושנא את הרבנות אלא שהרבנות קוברת לבעליה". המשנה שם מונה מלכים ושליטים, כגון: הושע, שלמה, יוסף ואילו כאן הנבואה היא רבנות! מעין הפכה להיות משרה. האם בזקנותו ("מה אעשה לזקן זה"? (כהרצל?)) היה הושע זעף, כועס ועייף ממשא הנבואה?

⁷ ואלה שמותם: זרעאל - כי עוד מעט ופקדתי את דמי זרעאל ... והשפתי ממלכות בית ישראל, לא רוחמה - כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל, לא עמי - כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם". אין חשש שבגן הילדים או בבית הספר יהיו עוד שמות כאלה.

⁸ משום מה מסתפק המדרש בהשוואה עם משה - "היה לך ללמוד ממשה רבך" - רק לענין הפרישה מהאישה ולא לעמידה בפרץ ולעצם הרעיון להחליף את עם ישראל באומה אחרת. ואנחנו הרחבנו והשלמנו בהערה 5 לעיל. ומה יהיה, כאמור, עם הושע עצמו, לאחר שהקב"ה יבחר בעם אחר? "ישאר היהודי האחרון? (כהרצל?). עוד בנושא זה ראה דברינו [עבד שמכרו רבו](#) בתשעה באב.

⁹ מעיון מדוקדק של הפסוקים החותמים את המדרש, בהם הושע מתחרט על דבריו הקשים נגד עם ישראל, והוא עומד ומבקש עליהם רחמים, מבטל את הגזירה הרעה (איזו? של "החליפם באומה אחרת"? (אף מברכם, נראה שאכן כולם מפרק ב, לאחר סיפור הנישואים לגומר בת דבלתיים הזונה בפרק א. לכאורה הכל כעת בסדר. אבל יש כאן התעלמות מוחלטת מפסוקים ד-ז הקשים של פרק ב שכאלו עומדים באמצע הברכה. איזו מן ברכה, רחמים וביטול גזירה יש בדברים קשים כמו: "ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנונייה מפניה ונאפופיה מבין שדיה ... ואת בניה לא ארחם כי בני זנונים הם: כי זנתה אמם הבישה הורתם"? האם המדרש פשוט מתעלם מחלק שלא נוח לו, מחילופי הדברים הקשים והטונים החדים של הושע, ברכה, קללה, ברכה, קללה וכו', או שמא המדרש מציע לנו קריאה שונה של פסוקים אלה? אולי זה ירקון כל הכעס של הושע שבלעזרו לא תיתכן פתיחת דף חדש?

¹⁰ כבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [וגר לא תונה](#) בפרשת משפטים השנה. מה שמעניין אותנו כאן הוא הפסוק המסיים הלוקח מהקטע בהושע לו אנו נדרשים. הקב"ה הוא שיתפוס את מי שיונה או ילחץ את הגר ויחזירו למצב של טרם יציאת מצרים, למצב של ערום ועריה ושל "יום היוולדה". במצרים היינו "לא עמי", עבדים ללא כסות ומגן, לשם אולי רוצה הושע להחזירנו ולהחליפנו באומה אחרת. ראה גם הפסוק ביחזקאל טז ו-ז שאנחנו אומרים בהגדה: "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך ... ואת ערום ועריה".

¹¹ פרשה מו בשמות רבה עוסקת בהתרצות של [הלוחות השניים](#) ומבקרת את פניית בני ישראל לקב"ה רק כאשר צר להם.

¹² חבר הסנאט, יועץ המלך. עפ"י פירוש א. א. הלוי.

לו: אין אתה יכול לכחש בהם. למה? שהכל יודעים שהם בניך, שהם דומים לך.¹³ כך, סנקליטוס - זה הקב"ה. בניו - אלו ישראל, שנאמר: "בנים אתם לה' אלהיכם" (דברים יד א). נתערבו בעובדי כוכבים ויצאו לתרבות רעה, שנאמר: "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם" (תהלים קו לה). מה עשה להם? הפשיטן והשליכן שנאמר: "והפשיטוך את בגדיך" (יחזקאל כג כו), וכתוב: "שלח מעל פני ויצאו" (ירמיה טו א). כיון שראו עצמן בצרה, התחילו מבקשים מהנביאים שיבקשו עליהם רחמים מן הקב"ה. התחילו מבקשים עליהם רחמים, שנאמר: "חוסה ה' על עמך" (יואל ב יז). אמר הקב"ה (לנביאים): על מי אתם מבקשים? אמרו לו: על בניך. אמר להם: אינך בני! אם עושין רצוני - הם בני, ואם לאו - אינך בני, שנאמר: "זנתה אמם הובישה הורתם". למה? "כי אמרה אלכה אחרי מאהבי" - זו עבודת כוכבים. לפיכך כעס עליהם הקב"ה ואמר: "ועתה אגלה את נבלותה לעיני מאהביה" - זו עבודת כוכבים שהיא אומרת עליה: "נותני לחמי ומימי" ... והפשיטה הקב"ה, שנאמר: "פן אפשיטנה ערומה".

אמרו הנביאים להקב"ה: הרי אתה אומר שאינם בניך, ובפניהם הם ניכרים, שנאמר: "כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה' " (ישעיה סא ט) - מה דרכו של אב שמרחם על בניו אע"פ שסרחו, כך אתה צריך לרחם עליהם ... וכן אתה מוצא כשעשו את העגל, כעס עליהם הקב"ה ... והפשיטם הקב"ה, שנאמר: "ויתנצלו בני ישראל את עֲדֵיךָ מהר חורב (שמות לג ו) ... אמר לו משה: עמך הם ואי אתה יכול לכפור בהם ... התרצה להם שהם בניך!

14

דברים רבה פרשה ב סימן יט

זהו שאמר הכתוב: "כִּרְפָּם כִּן חֲטָאוּ לִי כְּבוֹדֶם בְּקִלּוֹן אֶמִיר" (הושע ד ז). מהו "כִּרְפָּם"? אמר ר' שמואל בר נחמני: "כִּרְפָּם" כתוב, חסר וא"ו, שכל מה שהגדולים עושים, הדור עושה.¹⁵ כיצד: הנשיא מתיר ואב בית הדין אומר: הנשיא מתיר ואני אוסר?¹⁶ והדיינים אומרים: אב בית הדין מתיר ואנו אוסרים? ושאר הדור אומרים: הדיינין מתירין ואנו אוסרים? מי גרם לכל הדור לחטוא? הנשיא שחטא תחלה. א"ר שמלאי: כתוב: "כי זנתה אמם הובישה הורתם" (הושע ב ז) - שהן מביישים דבריהם בפני עמי הארץ. כיצד? החכם יושב ודורש בצבור "לא תלוה בריבית" - והוא מלוה בריבית. אומר: "לא תגזול" - והוא גוזל. אומר: "לא תגנוב" - והוא גונב. א"ר ברכיה: מעשה באדם אחד שנגנבה טליתו והלך לקבול לדיין עליה ומצאה פרושה על מטתו. וא"ר ברכיה מעשה באדם אחד שנגנבה קומקמוס שלו ועלה לקבול עליו לדיין ומצאו על הכירה שלו. הוי: "כרובם כן חטאו לי".¹⁷

פסיקתא רבתי פסקא מד - שובה ישראל

¹³ במשל, הסנקליטוס טוען שאשתו זנתה ולכן ילדיה אינם ילדיו, וכבר היו דברים מעולם, בעוד שאצל הושע הוא מצטווה מראש לשאת אשה זונה ולהוליד ממנה ילדים ואי לכך אין לו טענה ואין המשל דומה לנמשל. אך שים לב שגם במשל הוא מדייק שרק משיצאו הבנים לתרבות רעה, פתאם נזכר הסנקליטוס לטעון טענת זנות. כל עוד שהיו בסדר, הוא לא התכחש שהם ילדיו. לעולם אין המשל דומה באופן מלא לנמשל ואין לדקדק כל כך. מה שניתן לשאול ולדקדק, הן על המדרשים והן על הפסוקים בהושע, הוא זה: מי כאן האם וההורה? למי מתכוון הושע כשהוא אומר: כי זנתה אמם, הובישה הורתם? בנמשל שנראה מיד, הסנקליטוס הוא הקב"ה והבנים הם עם ישראל, אז מי היא האמא שזנתה? מי הוא ההורה שהוביש? ראה פירוש מצודות שאומר שזו: "כללות האומה שסרתה מעלי". האם למי מדולי המים יש הסבר טוב יותר?

¹⁴ כל הפסוקים המובאים במדרש זה מהושע הם בצד החובה, בחלק המתאר את כעסו של הקב"ה על עם ישראל. הנביאים המסנגרים על עם ישראל במדרש שם ותובעים מהקב"ה שיסלח להם, הם: יואל, ישעיהו, ירמיהו וכמובן משה! הושע וכן יחזקאל שם, הם בצד הקטרוג והחובה. "בכל מקום אתה מוצא האבות והנביאים נתנו נפשם על ישראל" (מכילתא דרבי ישמעאל בא) - האם יפקד מקומו של הושע? "כל הנביאים היו במדת הרחמים על ישראל" (תנחומא בלק) - האם אין הושע בכללם? ראה עוד דברינו בפרשת כי תשא לא יהיו שתי הפנים בכעס. או הקב"ה כועס והנביא מפיס, או הנביא כועס והקב"ה מפיס. מישוה צריך לעמוד לימינו של עם ישראל. בשני המקרים, מי שראשון לעמוד לימן ישראל הוא בעל המדרש והאגדה שטווה מדרשים מופלאים ומורכבים כאלה. האם ימצא בעל המדרש שקבע את הלשון הקשה "מה אעשה לזקן הזה", גם נקודות זכות להושע?

¹⁵ אל תקרי כִּרְפָּם אלא כִּרְפָּם, היינו כגדולי הדור שהם תחילה וראש לכל עבירה והשחתה.

¹⁶ מדובר בהיתר למעשה עבירה. הנשיא מושחת, מתיר את הערווה או איסורים אחרים ובעקבותיו כל הדור נפרץ. הדג מסריח מהראש.

¹⁷ כִּרְפָּם כן חטאו לי. ראה רות רבה פרשה א סימן ב: "רבי שאל לר' בצלאל: מהו דכתיב (הושע ב) כי זנתה אמם, אפשר ששרה אמנו זונה היתה? אמר לו: חס וחלילה, אלא אימתי דברי תורה מתבזין בפני עמי הארץ? בשעה שבעליהן מבזין אותם ... אימתי דברי תורה נעשין כזונות בפני עמי הארץ? בשעה שבעליהן מבזין אותם. ר' יוחנן מיייתי לה מהכא: וחכמת המסכן בזויה (קהלת ט'), וכי חכמתו של רבי עקיבא שהיה מסכן בזויה היתה? אלא מהו מסכן? מי שהוא בזוי בדבריו, כגון זקן יושב ודורש: לא תטה משפט והוא מטה משפט, לא תכיר פנים והוא מכיר פנים, לא תקח שחד והוא לוקח שוחד ... אוי לדור שמקולקל במדה זו ... אוי לדור שמדותיו של שקר". התשובה לאמא שזנתה ולהורה שהוביש, על פי הושע עצמו מפרק ד, היא "כִּרְפָּם" - כראשי העם. המנהיגים, הדיינים, ראשי הקהל, הם שזנו והובישו, הם שגרמו לכעסו הגדול של הושע עד שלא ראה כל תקווה לעם שראשיו נגועים, מושחתים ומשחיתים. ראה ברות רבה: "אוי לדור ששופט את שופטיו ואוי לדור ששופטו צריכים להישפט". וכבר הרחבנו במוטיב זה הן בדברינו **בימי שופט השופטים** במגילת רות, וכמו כן הבאנו כבר מספר פעמים את דרשתו של יוסי המעוני בירושלמי סנהדרין פרק ב ובבראשית רבה פרשה פח על בית הנשיאות: "כאמה כן בתה, כדור כן הנשיא" - דרשה שהכעיסה מאד את בית הנשיאות.

דבר אחר: שובה ישראל. אומרים על הושע ועל אליהו אכזריים היו. חס ושלום! לא היו אכזריים, האכזרי היה מציל? אלא למה הדבר דומה, לבן מלכים שדנו המלך ונתחייב שריפה. מה עשה סנקתדרון? אמר למלך: שבקו בבית האסורים וירעב ואתה שורפו. והוא חשב לומר עד שתשוב חמתו. כך, כשראה אליהו את ישראל טועים אחר אחאב, אמר אליהו מוטב יהיו שלש שנים ברעב ולא יפלו לבאר שחת, הוי: באהבה עשה להם אליהו כד.¹⁸ וכן הושע אמר: "תן לָהֶם ה' מַה תַּתֵּן, תֵּן לָהֶם רֶחֶם מִשְׁפָּיל וְשִׁדִּים צְמָקִים" (הושע ט יד) - ברחמים אמר כך. למה הדבר דומה? לאדם שנדון ונכסים שלו לטמיון. עמד אוהבו וביקש עליו ופייסו, אמר המלך: ובשבילך יכנסו השדות בלבד לטמיון, יהיו הקרקעות במקומם.¹⁹ כך הקב"ה דן את ישראל ואמר: "כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם" (הושע ט יב). אמר הושע: בבקשה ממך, לא כי, אלא: "רוח יזרעו וסופתה יקצורו קמה אין לו וגוי" (שם ח ז), איך משחן מגדלין את בניהן אתה מאבדם - קמה אין לו. אמר לו: הכתבתי בתורה "ואל אישך תשוקתך" (בראשית ג' ט"ז) וכאן קמה אין לו. אמר לו הושע: אם כן, בבקשה ממך תן להם רחם משכיל; וְלֹא, שדיים צומקים, שלא דומה צערן של קטן לצערן של גדול. אמר לו הקב"ה: וכן גזרתי ושכלתים מאדם. כשראה הושע שאין הקב"ה שומע לו, בא אצל ישראל ואמר להם: הרבה בקשתי ולא נשמע לי, לכן אתם בקשו על עצמיכם, שאינו מחזיר אתכם (ריקם) - שובה ישראל.²⁰

מדרש תנחומא (בובר) פרשת דברים סימן א

"אלה הדברים" - יתברך שמו ויתעלה זכרו, שכל הנסים שעשה לישראל במדבר, כך עתיד לעשות בציון. במדבר כתיב: "אלה הדברים", ובציון כתיב: "... אלה הדברים עשיתים ולא עזבתים" (ישעיה מב טז). במדבר כתיב: "וכל העם רואים את הקולות" (שמות כ יד), ובציון כתיב: "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה" (ירמיה ז לד) ... במדבר כתיב: "והי' הולך לפניו יומם" (שמות יג כא), ובציון כתיב: "כי הולך לפניו ה' " (ישעיה נב יב). במדבר כתיב: "כי ישוב ה' לשוב עליך" (דברים ל ט), ובציון כתיב: "וגלתי בירושלים ושתי בעמיי" (ישעיה סה יט), "יששום מדבר וציה" (שם לה א). מה ראה ישעיה לומר כך? אלא כשעברו ישראל את התורה עמד הושע ואמר: "ושמתיה כמדבר ושתיה כארץ ציה" (הושע ב ה), לפיכך אמר ישעיה: "יששום מדבר וציה" ...²¹

פסיקתא רבתי (איש שלום) פסקא מד - שובה ישראל

אין לך כל נביא שהכה ישראל שלא חזר ונתן להם איספלניס²² וריפא אותם.²³ כל מכה ומכה שהיתה חוזר ומרפא. הושע אומר: "כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל" (הושע א ו), וחזר ואמר: "ורחמתי את לא רוחמה" (שם ב כה). הוא הפה שאמר: "כי אתם לא עמיי" (הושע א ט), חזר וריפא ואמר: "ואמרתי ללא עמי, עמי אתם" (שם ב כה).²⁴ הוא הפה שאמר: "כי היא לא אשתי" (הושע ב ד), חזר וריפא ואמר: "תקראי לי איש"י

¹⁸ זה המוטיב הידוע של פגיעה ברכוש במקום בנפש. "אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחילה" (ויקרא רבה יז ד, רות רבה ב י, פסיקתא רבתי יז, בדין על איוב). וכן: "שפך הקב"ה חמתו על העצים והאבנים" (איכה רבה ד) ועוד.

¹⁹ שבסוף המלך ויתר לא רק על הוצאת האיש להורג, אלא גם השאיר לו חלק מהקרקעות ולא כולם ירדו לטמיון (נלקחו לאוצר המלך). אבל בנמשל להושע נראה שהדברים מסובכים יותר, אין זה המקרה של אליהו, והדרשן ייאלץ לעשות הרבה כרכורים בעניין.

²⁰ כל הדין ודברים שבין הושע לקב"ה לא ברור ונראה שנפלו שיבושים במדרש זה והפרשנים, בראשם מאיר איש שלום המהדיר הראשי של פסיקתא רבתי, התקשו וניסו לבאר קטע זה עפ"י נוסחים שונים של כתבי היד ומובאות מהפרשנים. מה שברור הוא שני דברים: האחד, שאצל הושע מדובר בפגיעה בנפש ולא רק ברכוש (למרות שאת הפסוק "רוח יזרעו וסופתה יקצורו קמה אין לו", ניתן היה לפרשו רק על רכוש ולא על נפשות) והוויכוח הוא רק מתי וכמה, האם רק על הקטנים או גם על הגדולים וכו'. והשני, שבסופו של דבר הושע לא מצליח לעמוד בפרץ וגם נבואתו החותמת את הספר: שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוונך, נבואה שאנו קוראים בחגיגות והתרגשות **בפרשת שובה**, גם נבואה זו שלכאורה מסיימת באקורד טוב את נבואותיו הקשות של הושע, גם היא בעצם הרמת ידיים של הושע שלא הצליח לעמוד בפרץ. בכך יש הבדל בין אליהו הקנאי והושע, שאותם כרך הדרשן בתחילת נבואתו (אליהו מציל לפחות לרגע). שלא לדבר על השוואת הושע עם שאר הנביאים. אולי הושע איננו אכזרי, אבל במבחן סגנון דבריו והשוורה התחנתה, גם אינו מציל (ראה שוב תחילת המדרש).

²¹ חזרנו למוטיב המדבר, שכפי שצינו בדף האחר, בדברינו **הפטרות השבוע - פרק ב בהושע**, אפשר שהוא סיבה נוספת לקביעת הפטרה בהושע פרק ב. אך גם כאן, את הפסוק היחידי המובא מהושע, צריך ישעיהו לבוא ולתקן.

²² תחבובת, רטייה.

²³ פתח הדרשן (ר' תנחומא כן נראה שם) בקביעה הכללית: "אין לך כל נביא שהכה את ישראל וכו'", אך בהמשך, הוא מפרט רק לגבי הושע (דרשת שבת שובה). והוא משאיר לנו למצוא בכל שאר הנביאים את האיספלניס, הרפואה והנחמה למכותיהם.

²⁴ משום מה איננו קוראים את פרק ב עד הסוף ומסיימים את קריאת הפטרה בפסוק כב. שלושת הפסוקים הנוותרים בפרק משלימים יפה את הפרק כולו, בפרט את הפסוקים המנחמים הנותנים אור ותקווה ונותנים נחמה פורתא לדבריו הקשים של הושע באמצע הפרק. וכך מסתיים הפרק שמשום מה לא זכה להיכלל בפטרה במלואו: "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא אֶעֱנֶה נְאֻם ה' אֶעֱנֶה אֶת הַשָּׁמַיִם וְהֵם יַעֲנֵנוּ אֶת הָאָרֶץ וְהָאָרֶץ תַּעֲנֶה אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ וְאֶת הַמִּיץ וְהֵם יַעֲנֵנוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְיִזְרְעָל: וְזָרְעִיתִּיהָ לִי בְּאֶרֶץ וְרַחֲמִיתִי אֶת לֹא רַחֲמִיהָ וְאֶמְרִיתִי לֹא עָמִי עָמִי אֶתָּה וְהוּא יֹאמֶר אֱלֹהִי".

(שם ב יח). הוא הפה שאמר: "ושמתיה כמדבר" (הושע ב ה), חזר וריפא: "והולכתיה המדבר" (שם ב טז). הוא הפה שאמר: "דברו דברים אלות שוא כרות ברית ופרח כראש משפט על תלמי שדי" (הושע י ד), חזר וריפא: "קחו עמכם דברים" (שם יד ב). הוא הפה שאמר: "כפרה סוררה סרר ישראל" (הושע ד יד), חזר וריפא ואמר: "ונשלמה פרים שפתינו" (שם יד ג). הוא הפה שאמר: "ולא שבו אל ה' אלהיהם" (הושע ז י), חזר וריפא ואמר: "שובה ישראל עד ה' אלהיך".²⁵

שבת שלום ומברכים סיון²⁶

מחלקי המים

²⁵ בחרנו לסיים בדבר טוב כמסורת חז"ל ונביאים: "שכן מצינו בנביאים הראשונים שסיימו דבריהם בדברי שבח ותנחומים" (ברכות לא ע"א). אולי בכל זאת הושע מתקן את עצמו ואינו זקוק לעזרתם של נביאים אחרים. אבל עזרתו של הדרשן תמיד רצויה ...
²⁶ מקדמה על חשבון חג השבועות מתן תורה: "לכך נתן הקב"ה התורה בסיון מפני שמזל סיון תאומים ותאומים אדם הוא ואדם יש לו פה לדבר וידים לספוק ורגלים לרקוד" (פסיקתא רבתי פיסקא כ - פרשת מתן תורה). ובשיר השירים רבה פרשה ח: "תחת התפוח עורתיך, זה סיני. ולמה נמשל בתפוח? אלא מה תפוח זה עושה פירות בחדש סיון, כך התורה ניתנה בסיון".